

nya

Ordgglädjor

Personliga ord

Odödlig kan man bli på många sätt, bl a genom att hamna i ordboken. Är man bara tillräckligt nyskapande eller avvikande, kan ett nytt ord bildas på ens personnamn. Sådana ord kallas *eponymer* och är särskilt vanliga i vetenskapliga sammanhang, t ex *volt*, *watt* och *ampere*, men de finns också i vardagsspråket.

grogg är en förkortning av det engelska ordet *grogam*, som är ett grovt ylletyg. En viss amiral Vernon (1700-talet) bar gärna en rock av detta tyg och kallades därför Old Grog. Det var ursprungligen ett smeknamn, men det blev ett öknamn när amiralen fick för sig att ransonera sjömännens romranson genom att blanda ut spriten med vatten. Den snåla drycken fick naturligtvis också heta *grogg*.

saxofon är ett ord som också är sin egen varudeklaration: *fon* betyder 'ljud' och *sax* kommer av Adolphe Sax, den belgiske instrumentmakare som på 1840-talet byggde om klarinetten och gav världen ett nytt sound.

banta, att göra våld på aptiten för att minska i vikt och omfång, är ett engelskt lånord som härrör från en viss William Banting. Han var begravningsentreprenör och – föga överraskande – plågsamt fet. Emellertid lyckades han bli kvitt sin övervikt genom diet och publicerade 1864 en bok om sina lyckliga erfarenheter. Det blev en bestseller. Och ett nytt ord.

masonit bär namn efter sin uppfinnare, amerikanen William Mason. Hans träfiberskivor lämpar sig också som underlag för oljemålningar. Man bör dock inte investera i äkta konst på masonit som har en datering äldre än 1926. Det är nämligen masonitens födelseår.

almkvista är ett ord som fallit i glömska. Det betyder att man går naken i hälsosyfte, gärna med inslag av torrborstning och gymnastik. Lärans upphovsman och namngivare var läkaren Johan Almqvist, verksam i början av 1900-talet och själv en ohöljd almqvistare.

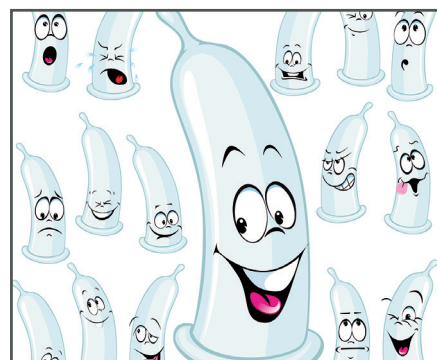
lyncha är ett amerikanskt lånord för en av flockmänniskans värsta sidor. Det härrör från Charles Lynch, en fredsdömare i Virginia som på 1700-talet dömde kungatrogna kolonister, utan att låta sig störas av de principer som uppstår rättsstaten.

mack (bensinstation) är inte ett engelskt lånord – som man skulle kunna tro – utan en förkortning av initialbokstäverna i de svenska namnen Mathiasson, Andersson, Collin och Key. Dessa fyra herrar startade det bolag – AB Mack – som år 1912 tillverkade de första bensinpumparna i Sverige.

TULIPANAROS

Tulipanaros är en liten reklam- och kommunikationsbyrå i Täby, norr om Stockholm, som med lika delar lust och allvar gör reklam som sticker ut på ett sätt som våra kunder har anledning att gilla. Ett viktigt verktyg i det arbetet är välskrivna texter och god språkbehandling – tillika ämnet för byråns månadsbrev.

ORDHISTORIA

Kondomen, kan man läsa på sina ställen, uppfanns av en viss doktor Condom på uppdrag av Englands kung Karl II (1600-talet), en notorisk skörlevnadsman som stänkte sin säd i slott och koja.

Den här förklaringen är föredömligt pedagogisk och har egentligen bara en brist – den är inte sann. Själva den preventiva produkten fanns redan under antiken, då man bland annat använde djurtarmar, men varifrån ordet kommer vet man faktiskt inte. En möjlig (och lite tråkig) förklaring är latinets *condomare*, som betyder 'tämja, behärska'.

Djurtarmar var för övrigt ett material som stod sig ända fram till det sena 1800-talets rågummi-ballonger. Och först på 1930-talet kom vår tids tunna latexkondomer, som i dag gärna lockar med erotiska knottor och fruktsmak. Trots det gillar inte alla kondom, men ett måste vara helt säkert: Dess historia rymmer många fler glädjestunder än celibatets.